

MĚŘENÍ ČASU V ANTICE

(REFERÁT)

15. 5. 2006

Kupcová Lucie

109445, KA

Čas byl v antickém světě měřen stejně, jak je měřen dnes. Měření probíhalo podle přírodních jevů, které se pravidelně opakovaly a vznikaly pohybem nebeských těles. Základní jednotkou byl den. Řekové začínali den večerem a Římané půlnocí. Den a noc se na 12 hodin začali dělit podle Orientu, avšak dělení bylo nestejně, závislé na délce dne nebo noci.¹ Noc byla v antice rozdělena podle potřeb armády, u Řeků na tři hlídky, u Římanů na čtyři. Délka hlídek byla poplatná ročnímu období.

K přímému měření času sloužily převážně vodní hodiny (řec. *Klepsydra*). Byla to nádobka, z níž v přesně stanovené době vykapávala voda.² Pro stanovení delších časových úseků se používalo *gnómonu*, což byl sloupek, tvarem připomínající menší obelisk nebo kovovou tyč, podle jehož stínu se dala určit rovnodennost, nejdelší nebo nejkratší den, ale také hodiny. Hodiny se měřily i menšími slunečními hodinami a to i přenosnými. V helénismu se pak začaly objevovat složitější přístroje a většinou sloužily pro astrologické výpočty. Římané se s hodinami seznámili až ve 3. stol. př. n. l.

Delší dělení poskytoval rok, který byl u Řeků i Římanů původně rokem lunárním, který se stanovil podle oběhů měsíce. Bylo ho však nutné vyrovnávat vkládáním přestupných měsíců. Později se objevuje dělení na devítidenní, osmidenní a sedmidenní období (řec. *Hebdomas*). V římském kalendáři byly označovány písmeny od A do H. Týden se sedmi dny se objevuje se začátkem císařství. Navíc těchto 7 dní začalo být označováno jmény podle planet: Měsíce, Marta, Merkura, Jupitera, Venuše, Saturna a Slunce. Tento sedmidenní cyklus, spolu s nedělí jako svátečním dnem, nabylo oficiální platnosti v r. 321 n. l.

Rok, u Řeků, byl rozdělen na 12 *synodických měsíců*, které trvaly zhruba 29^{1/2} dní a střídali se tedy měsíce o 29 a 30 dnech. 12 měsíců pak dávalo dohromady jen 354 dny, a proto byl lunární rok vyrovnáván rokem slunečním, trvajícím 365 ¹/₄ dní, vždy v určitém cyklu vkladným měsícem. Rok začínal v každé obci jinak, např. v Athénách v polovině července. Názvy měsíců byly také rozlišné, pojmenovány podle místních svátků. Dny v měsíci se počítaly ve třech dekádách, které byly nazvány podle přibývání, úplňku a ubývání měsíce. V době helénismu se rozšířil kalendář makedonský, v kterém se dny v měsíci počítaly průběžně.

Také Římané vycházeli v počátku ze 12 *synodických měsíců*, jejich rok, ale trval 355 dní. Rozdíl 10 dnů vyrovnávali tzv. *interkalacemi*, tj. vkladné dny po 23. únoru. Ty byly vyhlášovány pontifikem, v pozdější době libovolně, takže se nakonec římský rok značně lišil od toho slunečního. Rozdíl vyrovnal až Caesar stanovením délky normálního roku podle

¹ Stejnou délku hodin užívali jen astronomové. A také hodiny dělili na minuty a vteřiny.

² Tyto hodiny byly používány i v Athénách, kde vyměřovaly dobu danou řečníkům u soudu.

egyptského vzoru na 365 dní a nařídil, aby r. 46 př. n. l. měl o 90 dní více. Od r. 45 pak měl být každý čtvrtý rok přestupný o 366 dnech. Jejich rok začínal původně 1. březnem. Teprve od 2. stol. př. n. l. začínal rok 1. lednem. Počet dní v měsíci se po Caesarově reformě už neměnil. Dny v měsíci se počítaly podle tří pevných dnů: kalendy, nóny a idy (*Kalendae, Nonae, Idus*). K těmto pevným dnům se pak přidávalo adjektivní označení měsíců, např. Kalendis Ianuaris. Další dny se pak počítaly odčítáním od těchto pevných dnů. To se vyjadřovalo výrazem *pridie*, např. pridie Kalendas Februarias = 31. I., a formulí *a. d.* (ante diem = přede dnem), za níž následovala řadová číslovka a pevný den, např. a.d. IV Nonas Februarias je 30. I. Později se, ale objevuje i průběžné počítání dní v měsíci.

Kalendáře, které byly psané se nazývaly souhrnným názvem *fasti*, a to podle dní, které byly vhodné k úřednímu jednání (*dies fasti*). U jednotlivých dní pak bylo poznamenáno, zda se jedná o den určený k úřednímu jednání, o tržní den či o podobně sváteční den³.

Další kalendáře, které existovaly byly speciálně určeny svátkům. V nich bylo zaznamenáváno, kterého roku a kdy byly konány sváteční obřady. Dále pak kalendáře mají spíše kronikální charakter (anály) nebo charakter prostého seznamu epónymů.

Nakonec bych ráda zmínila dílo, které nechal pro zlepšení římského povědomí o čase vztyčit Augustus. Toto dílo se nazývalo Horologium a Augustus ho nechal vybudovat roku 9 př. n. l. na Martově poli. Horologium byl třicetimetrový gnómon přivezený z Héliopole v Egyptě a sloužil jako obrovské sluneční hodiny. A jejich ciferník byl vyryt přímo do země na široké dlážděné plošině.

³ Řadu těchto kalendářů máme dochováno nápisně, např. *fasti Praenestini*, podle naleziště v Praeneste.

Použitá literatura:

- Encyklopedie Antiky. Academia. Praha 1974
- Hošek, R. – Marek, M.: Řím Marka Aurelia. Mladá Fronta. Praha 1990
- Bouzek, J. – Ondřejová, I.: Periklovo Řecko. Mladá Fronta. Praha 1989